

MOVING FORWARD
TOGETHER

UNITED NATIONS
UKRAINE

2018

ІНДЕКС СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI ТА ПРИМИРЕННЯ ООН
ДЛЯ СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Фото: Shutterstock

Навички та економічна безпека: Самооцінка жінок і чоловіків

2018

Навички та економічна безпека:
Самооцінка жінок і чоловіків

Про Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України

Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України (скорочено – USE) являє собою аналітичний інструмент, покликаний покращити розуміння соціальної динаміки на сході країни. Індекс допомагає визначити стратегічні точки входу для розробки рішень та програм, які сприяють зміцненню соціальної згуртованості в суспільстві.

Індекс USE ґрунтується на методології Індексу соціальної згуртованості та примирення (SCORE), що був розроблений на Кіпрі Центром сталого миру і демократичного розвитку (SeeD) і Програмою розвитку ООН. Отримати більш детальну інформацію про Індекс USE, а також ознайомитися з результатами першої (2017) і другої (2018) хвиль дослідження можна на сайті use.scoreforpeace.org

Висновки, викладені в цьому документі, базуються на результатах Індексу соціальної згуртованості та примирення для східної України (USE) від 2018 року. У дослідженні взяли участь 6000 респондентів, які проживають на сході України (на підконтрольних уряду територіях в Донецькій та Луганській областях, а також в сусідніх з ними Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях).

Ця публікація була підготовлена Програмою ООН із відновлення і розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Думки, зауваження, висновки або рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають погляди ООН або Європейського Союзу.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують десять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії та Японії.

Вступ

Триваючий конфлікт на сході України викликав спад в багатьох її ключових галузях. Одним з його наслідків є повсюдне безробіття і зростання міграції. Конфлікт посилив тенденції старіння і скорочення населення регіону¹, що в свою чергу призвело до погіршення соціального капіталу і витоку висококваліфікованих кадрів – все це підриває соціальну згуртованість. Відмінності в професійній спеціалізації чоловіків і жінок, в т.ч., обумовлені існуючими гендерними нормами, несприятливі економічні тенденції та зміни на ринку праці впливають на чоловіків і жінок по-різному. Цей звіт є другим в серії звітів, які розкривають суть соціальної згуртованості на сході України² з урахуванням гендерних аспектів. У ньому представлені дані про те, як жінки і чоловіки оцінюють свої навички і можливості працевлаштування в одинадцятьох секторах і професіях, що в свою чергу дозволяє краще зрозуміти ситуацію з економічною безпекою на сході України.

Резюме

- Чоловіки і жінки оцінюють свої навички в більшості професій по-різному: зокрема, в сфері «синіх комірців» є напрямки, де переважно представлені або чоловіки, або жінки. Також в середньому чоловіки повідомляють про наявність навичок в більшій кількості професійних сфер, ніж жінки.
- Жінки і чоловіки мають схожі думки про можливості працевлаштування за своїми спеціальностями. Найбільша частка тих, хто володіє певною навичкою, але не бачить можливостей для працевлаштування у цій галузі, доводиться на такі професії як інженер, будівельник, працівник заводу або шахти, або спеціалістами сфери охорони здоров'я та освіти.
- Жінки і чоловіки з вищою освітою і навичками «білих комірців» повідомляють про більшу економічну безпеку і більш високі сімейні доходи. Чоловіки в цілому повідомляють про більш високі доходи, ніж жінки. Це пояснюється головним чином більшою представленістю чоловіків в високопродуктивних професіях «синіх комірців», що, в свою чергу, пов'язано з наявністю структурних гендерно-обумовлених норм і дискримінацією на ринку праці.

Зайнятість

Як і в цілому в Україні, на ринку (оплачуваної) праці на сході бере участь більше чоловіків: 70 відсотків у порівнянні з 52 відсотками жінок (див. Таблиця 1). Крім того, серед чоловіків частка безробітних майже в два рази вище, ніж частка безробітних серед жінок. Відповідно, відносно більше жінок ведуть домашнє господарство або знаходяться в декретній відпустці – 24 відсотки в порівнянні з 2 відсотками чоловіків. Серед іншого, це відображає норму сприйняття чоловіків в якості «годувальників», а жінок як «берегинь сімейного вогнища» (див. звіт *Гендерні норми та стереотипи на сході України: думки жінок і чоловіків*).

Таблиця 1. Статус зайнятості, вік від 18 до 64 років, %

	Чоловіки	Жінки	Разом
Працюючі, включно з неповною зайнятістю або індивідуальною трудовою діяльністю	70	52	61
Ведення домашнього господарства / догляд за родиною / декретна відпустка	2	24	14
Пенсіонери	13	16	14
Безробітні ³	11	6	8
Студенти	5	3	4

¹ Див. звіт *Оцінка відновлення та розбудови миру: аналіз впливу кризи та потреб у східній Україні* <http://www.un.org.ua/en/resident-coordinator-system/recovery-and-peacebuilding>.

² На підконтрольних уряду територіях Донецької та Луганської областей, а також у Дніпропетровській, Харківській і Запорізькій областях.

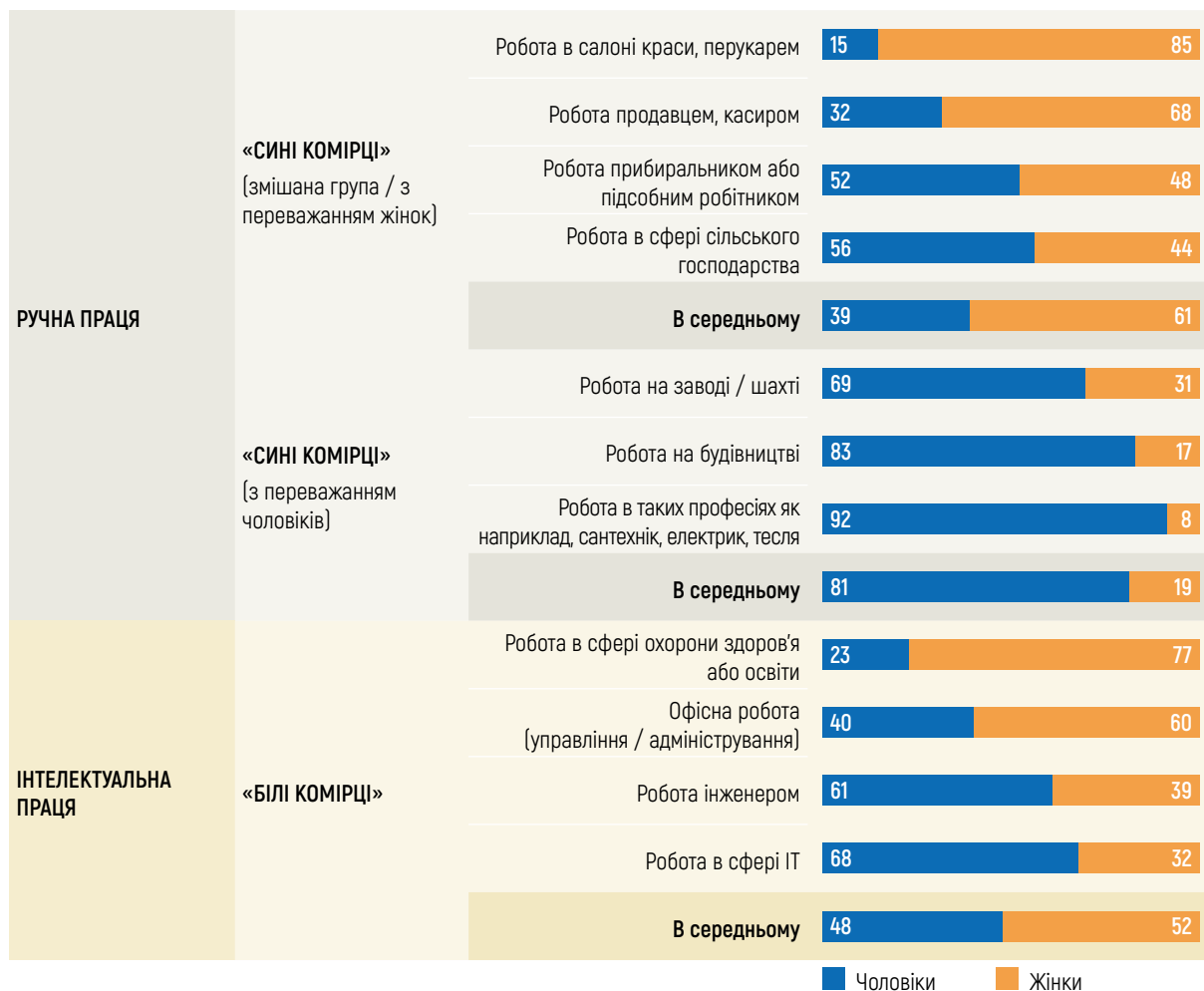
³ Частка респондентів, які визначають свій поточний статус зайнятості як «безробітний», без урахування того, чи займаються вони активним пошуком роботи чи ні.

Якими навичками володіють жінки та чоловіки?

Існують відмінності в тому, як чоловіки і жінки оцінюють свої навички за різними секторами і професіями⁴. Основна відмінність спостерігається в так званій сфері «синіх комірців», де переважають чоловіки (див. Малюнок 1). Наприклад, серед тих, хто повідомляє про наявність навичок у таких професіях ручної праці як робота шлюсарем, електриком або теслю, 92 відсотки респондентів є чоловіками. Жінки більшою мірою представлені в сферах, де потрібні навички з таких спеціальностей, як косметичні послуги (85 відсотків), і в деяких сферах «білих комірців», наприклад, охорона здоров'я та освіта (77 відсотків), а також в торгівлі (68 відсотків). Відмінності більш незначні в так званій сфері «білих комірців» – це, наприклад, робота інженером або управлінські спеціальності.

Малюнок 1. Розподіл чоловіків та жінок (від 18 до 64 років) за наявністю конкретних навичок, %

* Респондентам було поставлено питання, чи вважають вони, що володіють навичками, необхідними для роботи в цих секторах і за цими спеціальностями.

Чоловіки повідомляють про наявність навичок в більшій кількості професійних сфер, ніж жінки. В середньому чоловіки повідомляють про наявність навичок в чотирьох з одинадцяти видів діяльності, в порівнянні в середньому з трьома навичками серед жінок. Крім того, удвічі більше жінок (у порівнянні з чоловіками) повідомляють про наявність навичок лише в одній з одинадцяти професійних сфер, представлених на вибір. Найчастіше жінки вказують, що володіють навичками тільки в сфері охорони здоров'я і освіти, офісній роботі або в торгівлі, в той час як чоловіки вважають, що мають навички для роботи на заводах, шахтах або за спеціальностями ручної праці. Це говорить про те, що жінки або володіють меншою кількістю навичок (і, можливо, більшою спеціалізацією), або що жінки менш впевнені в своїх здібностях, в порівнянні з чоловіками, при оцінці своїх навичок.

⁴ Навички оцінюються за одинадцятьма секторами, які, в свою чергу, були згруповані в категорії ручної та інтелектуальної праці і три підкатегорії: а) група, де переважають жінки і змішана група з навичками «синіх комірців»: сільське господарство, прибирання, торгівля, косметичні послуги; б) група, де переважають чоловіки з навичками «синіх комірців»: будівництво, робота на виробництві, ручна праця; в) сфера «білих комірців»: ІТ-сектор, інженерні спеціальності, офісна робота (адміністративна), охорона здоров'я та освіта. Поділ на підкатегорії було визначено на основі аналізу, і, отже, поділ професій ручної праці або «синіх комірців» на категорії являє собою певне спрощення.

Невідповідність між навичками і перспективами працевлаштування

Одним з факторів балансу / дисбалансу на ринку праці є відповідність / невідповідність між наявністю досвіду і можливостями працевлаштування за тією ж спеціальністю. Подібні невідповідності на сході України особливо помітні в таких професійних сферах як робота інженером, будівництво та робота на заводі / шахті: наприклад, 38 відсотків жінок і чоловіків, які повідомляють про наявність кваліфікації в інженерній спеціальності, не бачать можливості працевлаштування для інженера в своєму населеному пункті (см. Таблиця 2).

Торгівля, прибирання, ручна(спеціалізована) праця, косметичні послуги та ІТ-сектор є сферами з найменшою невідповідністю між навичками і перспективами знайти роботу, і, можливо, з абсолютно різних причин. Так, робота в сфері торгівлі та інших подібних секторах з низькою продуктивністю характеризуються низькими вхідними бар'єрами (і надають широкі можливості для працевлаштування), у той час як відносна унікальність навичок в сфері інформаційних технологій дозволяє тим небагатьом, хто ними володіє, легко знайти роботу або бути оптимістично налаштованими щодо перспектив працевлаштування.

Жінки і чоловіки мають схожі погляди на невідповідність навичок та перспектив працевлаштування у багатьох сферах: деякі виявлені відмінності відображають особливості розподілу вибору навичок чоловіками і жінками.

Таблиця 2. Невідповідність між навичками та перспективами працевлаштування,
% тих, (від 18 до 64 років) хто має навички, але не бачить в цій сфері перспектив
працевлаштування

	Категорія	Навички у спеціальності	Чоловіки	Жінки
РУЧНА ПРАЦЯ	«СИНИ КОМІРЦІ» (змішана група / з переважанням жінок)	Робота в сфері сільського господарства	19	22
		Робота прибиральником або підсобним робітником	11	10
		Робота продавцем, касиром	7	8
		Робота в салоні краси, перукарем	22	15
		В середньому	15	14
	«СИНИ КОМІРЦІ» (з переважанням чоловіків)	Робота на будівництві	34	33
		Робота на заводі / шахті	34	28
Робота в таких професіях як напр., сантехнік, електрик, тесля		15	17	
В середньому	28	26		
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПРАЦЯ	«БІЛІ КОМІРЦІ»	Офісна робота (управління / адміністрування)	29	29
		Робота в сфері охорони здоров'я або освіти	30	30
		Робота інженером	39	35
		Робота в сфері ІТ	19	17
		В середньому	29	28

2018

Навички та економічна безпека:
Самооцінка жінок і чоловіків

Освіта та навички

Не дивно, що рівень освіти і навички тісно пов'язані між собою: жінки і чоловіки з вищою освітою мають найвищу кваліфікацію в професійних сферах, пов'язаних з інтелектуальною працею, тобто навичками «білих комірців». Так само, жінки і чоловіки з закінченою середньою професійною освітою, як правило, частіше асоціюють себе з рядом високопродуктивних спеціальностей «синіх комірців» (наприклад, робота на заводі або шахті), ніж ті, хто має неповну середню освіту.

Освіта окупається: і чоловіки, і жінки з більш високим рівнем освіти повідомляють про більш високий сімейний дохід і більшу економічну безпеку. Хоча чоловіки і жінки на сході України мають схожий рівень освіти, саме чоловіки повідомляють і про вищий сімейний дохід, і про вищий рівень економічної безпеки, ніж жінки (див. Таблиця 3). Ці результати справедливі для всіх рівнів освіти. Найбільший розрив у доходах спостерігається серед жінок і чоловіків, які кинули навчання в школі, тобто у тих, хто має найнижчий рівень освіти і навичок, а також серед тих, хто має вищу освіту і спеціалізовані навички.

Хоча чоловіки в цілому повідомляють про більш високий рівень доходу, ніж жінки, і ті і інші мають схожі оцінки своєї економічної безпеки. Відносно високий рівень економічної безпеки (порівняно до рівня доходу), про який повідомляють жінки, може пояснюватися додатковою підтримкою з боку інших членів сім'ї (відповідальних за їхнє матеріальне забезпечення) або держави.

Таблиця 3. Освіта, доходи і економічна безпека,
за шкалою від 0 до 10

Освіта	Рівень доходу		Економічна безпека	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Початкове / Неповне середнє*	3,3	1,6	4,1	2,7
Середня освіта	3,8	3,5	4,3	4,2
Середнє професійне	4,0	3,3	4,6	4,1
Вища	5,1	4,3	5,4	5,0
Разом	4,3	3,7	4,8	4,4

* Кількість респондентів чоловічої та жіночої статі в цій категорії є недостатньою для достовірного аналізу (27 і 26 відповідно).

Розрив в доходах, що спостерігається, може бути результатом сегрегованої за ознакою статі спеціалізації, в результаті чого чоловіки становлять більшість в високопродуктивних видах трудової діяльності (див. Малюнок 1), а також з причини гендерно-обумовленої дискримінації. Наприклад, більше третини жінок і чоловіків (44 відсотки і 36 відсотків відповідно) згодні з твердженням, що до жінок несправедливо ставляться на робочому місці, наприклад, що вони отримують нижчу заробітну плату за ту ж роботу, рідше отримують підвищення, або піддаються домаганням з боку інших колег. Майже половина опитаних жінок-респондентів вважають, що жінкам на сході України важче, ніж чоловікам знайти роботу і зберегти її. Такі погляди притаманні жінкам з нижчим рівнем освіти і безробітним, в той час як молоді і працевлаштовані рідше поділяють таке твердження (див. Таблиця 4).

Примітно, що жінки, які визнають наявність перешкод для працевлаштування, як правило, мають більш високий рівень підтримки традиційних гендерних норм (чоловіки – «годувальники», а жінки придатні тільки для певних видів роботи). Виходить замкнуте коло: жінки, які стикаються з труднощами на ринку праці, все більше схиляються і зміцнюються в думці про обґрунтованість традиційних гендерних норм, а переконаність в даних нормах в свою чергу демотивує жінок розглядати можливості для виходу і конкурування на ринку праці.

2018

Навички та економічна безпека:
Самооцінка жінок і чоловіків

Таблиця 4. Перешкоди для виходу на ринок праці для жінок (від 18 до 64 років), %

Категорія	Група	Не згодна з наявністю перешкод	Згодна з наявністю перешкод	Разом (частка групи)
Вік	18–35	43	30	36
	36–60	51	59	56
	61–64	6	11	8
Статус зайнятості	Працююча	58	48	52
	Безробітна	4	7	5
	Інше (пенсіонерка, студентка, домогосподарка)	39	45	42
Рівень освіти	Середня	59	65	62
	Вища	41	35	38
Категорія доходу	Немає грошей на їжу та одягу	43	50	47
	Достатньо грошей на їжу та одягу, але недостатньо для придбання дорогих товарів	47	44	45
	Достатньо грошей для придбання дорогих товарів	10	6	8
«Якщо чоловік здатний забезпечити сім'ю, жінка повинна дбати про дітей, а не працювати»	Не згодна (повністю або частково)	52	42	46
	Згодна (повністю або частково)	48	58	54
«Жінки повинні мати більш делікатну роботу (напр., медсестра, вчителька, секретар)»	Не згодна (повністю або частково)	34	18	25
	Згодна (повністю або частково)	66	82	75

2018

Навички та економічна безпека:
Самооцінка жінок і чоловіків

Висновки

Незважаючи на структурні зміни, що відбуваються на сході України, значною мірою обумовлені наслідками конфлікту, за регіоном закріпився образ промислово-розвиненого регіону. Багато мешканців регіону мають навички, придатні для вже застарілих або зруйнованих галузей економіки, і часто обмежені в можливостях для придбання нових навичок і спеціальностей. Це одна з причин безробіття (навіть за наявності вакансій в «нових» професіях), яка підриває економічне відновлення, а також обумовлює високу трудову міграцію (див. звіт *Міграція на східній Україні: негативні тренди міграції в Донецькій та Луганській областях*).

Для забезпечення повної відповідності між освітою і професійною підготовкою (навичками), з одного боку, і фактичним попитом на ринку праці, з іншого, буде потрібно, як засноване на даних розуміння структурних змін, що відбуваються в місцевій економіці, так і оновлення навчальних програм і технічних можливостей професійно технічних і вищих навчальних закладів в регіоні.

Таким змінам також сприятиме подолання і зміна традиційних гендерно-обумовлених стереотипів, що також корисно для зміцнення соціальної згуртованості. Розширення гендерних рамок може статися, наприклад, через залучення більшого числа жінок до роботи в сфері інформаційних технологій і будівництва, в яких превалюють чоловіки, і в той же час залучення чоловіків до роботи в секторах, в яких традиційно превалюють жінки. Суспільство, засноване на гендерних нормах, не тільки зміцнює очікування певної поведінки і саму поведінку в сім'ї (див. звіт *Гендерні норми і стереотипи: думки жінок та чоловіків*), але і відображає таке ставлення суспільства щодо норм на робочому місці. Таким чином, більше залучення жінок в трудову діяльність вимагає не тільки зниження правових бар'єрів, що перешкоджають їх працевлаштуванню, але і вирішення проблеми зміни ставлення до праці їх самих – наприклад, недостатньо надати жінкам законне право на роботу за певною професією, цей процес повинен супроводжуватися зусиллями, які розвіюють міф про «непідходящу роботу для жінки», який не дозволяє жінкам навіть спробувати себе в ній.

2018

Навички та економічна безпека:
Самооцінка жінок і чоловіків

